

Stalingrad i L'Oucomballa

Llibert Ferri

Teresa Ferri

Un diàleg fora del temps

Saldonar.

Stalingrad i L'Oucomballa

Llibert Ferri

Teresa Ferri

Un diàleg fora del temps

Saldonar.

Stalingrad i L'Oucomballa

© del text: Llibert Ferri i Teresa Ferri, 2023

© de la il·lustració de la coberta: Núria Solsona, 2023

© d'aquesta edició: Edicions Saldonar, 2023

Primera edició: setembre del 2023

Publicat per Edicions Saldonar

Alfambra, 16, 5è 2a

08034 Barcelona

edicions@saldonar.com

www.saldonar.com

@saldonar

Edició i producció: Francesc Gil-Lluch

Disseny i maquetació: Octavi Gil Pujol

Distribució: UDL

Thema: DN

ISBN: 978-84-19571-16-8

Dipòsit legal: B 15400-2023

Saldonar forma part de l'associació
d'editorials independents Llegir en Català.

Aquest llibre s'ha imprès amb paper procedent de boscos gestionats de manera sostenible, un òfset cru de 80 grams, i s'ha compaginat amb la tipografia Tiempos en cos 10.

Els titulars del *copyright* tenen els drets reservats.

*Per a l'Alíoxa.
Sempre a la vora*

En el dol res no s'està quiet. Contínuament surts d'una fase, però sempre torna. Una vegada i una altra. Tot es repeteix. Camino en cercles o goso esperar que estic en una espiral? Però si és una espiral, estic pujant o estic baixant?

C. S. LEWIS, *Un dol observat*

Taula

Un diàleg fora del temps	11
L'autor s'explica	
Una nena l'endemà de Stalingrad	15
Escenari a Berlín	25
Moscou en la llunyania	37
Trobada a Campo de' Fiori	47
Una Vespa a sota de casa	59
A mig matí te'n vas amb l'Audrey	67
Els dilluns i les tardes	85
Identitats	105
Tots aquells nois	121
L'Oucomballa	135

Darrer estiu	151
Darrer final	161
Reconeixements	175

Un diàleg fora del temps

L'autor s'explica

He gosat narrar l'absència de la meva germana Tere, la més recent des de l'adeu dels meus pares. Per què i com hi arribo? Diria que m'era impossible mantenir-me impassible davant de vestits, llibres, objectes, coses que apareixien davant meu totes soles, desamparades, sense la persona que els donava sentit, raó de ser. Les coses sense les persones provoquen un desconsol indescriptible. No m'imaginava que la contemporaneïtat que representa una germana donés a les seves coses un batec tan necessitat de ser ressituat i abraçat.

Contemplo taules, prestatges, ampits. Damunt, el tramvia groc de Lisboa, el taxi també groc de Nova York, una fotografia artística de Campo de' Fiori, el quadret a l'oli de París, i, sobretot, els cotxes Trabant de Berlín, i la bola de neu també de Berlín. I els imants per al frigorífic amb el soldat de l'RDA saltant el Mur i la capsa de música del Petit Príncep. I quaderns, llibretes amb receptes de cuina, notes sobre estades i passejades, el mòbil que conserva missatges de WhatsApp, fotografies i trucades o intents de trucada fets poques hores abans que la vida comencés a apagar-se.

Tot assenyala el camí d'un viatge al dol. Un dol explicat o escoltat segons el moment. O observat, acollint-me a les paraules de C. S. Lewis. Un recorregut on l'absència és alhora

presència, amb les inevitables sacsejades de la culpa. Sobretot quan em pregunto si he estat millor cuidador i gestor que no pas bon germà. És una reflexió que em porta al filòsof Max Weber quan s'endinsa en el que suposa bascular entre l'ètica de les conviccions i l'ètica de la responsabilitat. Jo, a hores d'ara, no sabria dir ben bé en quins moments m'he decantat per l'una o per l'altra, i em cau al damunt el moment que vaig avantposar parar un taxi a fer una abraçada. La culpa encara em pessiga. Una culpa que a l'hora d'escriure no ha impedit moments de placidesa i algun toc d'humor.

La memòria, afegida als meus sistemes emocional i cognitiu, fa emergir un diàleg entre un periodista i la seva germana, que hauria volgut ser actriu, i que ha mort de leucèmia. Un periodista a qui la seva germana Tere s'adreça anomenant-lo no pas Llibert, sinó Tito, que és com ella i la família li deien de petit.

Un diàleg que en alguns moments esdevé monòleg, i que s'endinsa i s'enfila en la història viscuda de tots dos. La vida a la Barceloneta, a Madrid, a Roma, a Nova York, a L'Ouomballa del carrer Banys Vells. Tot teixit amb l'esguard d'Audrey Hepburn o amb escenes de Tennessee Williams i amb la mirada sensible i sensual, femenina i feminista de la Tere. Una dona avançada al seu temps, sempre amb un pas en direcció a l'alliberament i l'altre a la incertesa. Que no sempre va fer el que va voler, però sí moltes, moltes vegades.

La narració del dol d'un germà ha de ser objectiva, però no està obligada a ser neutral. Puc assegurar, primer de tot, que en aquest text hi ha diàlegs que simplement han succeït, dels quals puc donar fe i fins i tot dir el dia que van passar.

Seqüències senceres, rescatades de la memòria i, més tard, ordenades i escrites. Destaco, en segon lloc, els diàlegs, o els monòlegs, sorgits d'encaixar bocins de frases que travessen fugaçment i inesperadament els records, i que empenyen a anar a buscar ràpid la llibreta de notes abans que l'oblit i la confusió facin la seva. I és així, enganxant fragments i bocins, com apareixen reflexions que no tenen ni dia ni hora, però que són reals. Van passar. I després d'aquests dos, un tercer diàleg, o monòleg, que és possible en la mesura que poso veu a les idees, a les emocions i als pensaments de la Tere. Considero fora del temps tots els mots d'aquest llibre, però vull deixar clar que aquest tercer diàleg, monòleg, que acabo d'esmentar, és el que és més a fora.

En aquest viatge al dol se'm fa inevitable referir-me a la idea de la vida després de la mort i esmentar breument la científica que s'hi va capbussar, la doctora Elisabeth Kübler-Ross, i evocar el que deixa dit en el seu llibre *La mort, una aurora*: que no hi ha mort. Que la vida canvia de lloc, no s'extingeix.

Per acabar, parlaré precisament d'aquest mot: últim. Soc conscient que en català els mots *últim* i *darrer* són sinònims. Però, per a mi, últim té un sentit d'alguna cosa final i definitiva. Ja he advertit que aquesta narració del meu viatge al dol no podia ser neutral. I tot i assumint que aquest estat de consciència i aquesta dimensió física i emocional, que en conjunt anomenem vida humana, s'hagin dissipat, decideixo acollir-me al mot darrer per explicar-ho. Darrer em fa albirar expectativa i continuïtat. I sé que a la Tere li hauria agradat.

Una nena l'endemà de Stalingrad

La fragilitat que em dona la teva absència, que ahora és presència, em fa capaç de submergir-me en el sentit de la vida. La nostra i la dels nostres. Soc capaç d'intentar distingir el sentit últim, definitiu i final d'un estat de consciència que, unit a una dimensió física i energètica, té com a resultat el que en diem *vida humana*. Encara tan poc coneguda... A tu, Tere, més que coneixe't et vaig percebre. Et vaig descobrir a la vora, et vaig sentir i després et vaig veure. Va ser de bon matí en obrir els ulls al llit on dormia a l'habitació dels nostres pares. Ser germans és sentir això. La teva presència en la meua vida desprenia any rere any una vivor que jo anava incorporant. Però no ho vaig entendre del tot fins que no van arribar les teves absències. Especialment la d'ara mateix.

Sé que eres —ets— dibuixant, narradora, recitadora, cuinera i ahora cantant i actriu. Tots els teus escenaris i decorats has estat autèntics, cap de cartró pedra. Quan penso en escenaris i decorats, el primer que em ve al cap és Roma. L'etapa de la teva joventut més engrescadora, la que recordes més gratament. Van ser només uns quants mesos. Però vas ser feliç com mai a la vida.

Sempre has sabut fer anar la fantasia, tot i que per a tu té més pes la imaginació. De molt jove, a vegades, et perdies en

la suposició, però no t'hi deixaves arrossegar. La reflexió s'imposava a les percepcions precipitades i en tu acabava emergint un sentit de realitat i una intuïció profunda. De petita, el nostre tiet Josep et deia *Teresita la fantástica*, invocant el personatge del conte «Antoñita la fantástica», la noieta sempre abduïda i encantada pels seus propis dibuixos mentals. Però de l'«Antoñita» te'n vas saber desfer i els dibuixos que de tu recordo ja no són encantaments, sinó realitats desitjades, posades en paper Canson, i acolorides amb pinturetes de qualitat com ningú sabia fer-ho.

I mentrestant jo, tan perfeccionista i de vegades tan plom, impacient i una mica obsessiu, rondinava i deia que trigaves molt. I també que els personatges de Walt Disney no eren iguals, iguals, que els de l'àlbum de cromos o que els dels col·leccionables gruixuts i atractius que ens comprava el papa cada tres mesos. El millor era el de Nadal. Coneixies tan bé la meva impaciència que sabies què calia dir-me per tenir-me quiet i atent al dibuix: «Au vinga, que ja acabo i, quan posi el groc i el blau que falten, ja veuràs que bonic que quedarà el Donald».

Dient això m'assenyava. I una mica m'espantava que sabessis com fer-ho. Em llegies el pensament. Estic segur que va ser al teu restaurant L'Oucomballa, aquell escenari, aquell plató únic ple de decorats, on vas prendre consciència que provenies d'un laberint d'intuïcions i que finalment havies trobat el camí per ser una dona avançada al seu temps. Una dona que no volia fer el que havien fet la seva mare i les seves tietes i les seves cosines. Gairebé sempre tenies un peu posat en el present-futur i en la il·lusió i l'altre en la nostàlgia i la incertesa. Un peu en un feminisme que ni tu mateixa sa-

bies desxifrar ni definir i l'altre en els principis patriarcal que t'assetjaven: un peu a la claror del desig i l'altre a la sorra mo-vedissa. Fer cohabitar tot això no et va ser gens fàcil. Però, fins i tot de la nostàlgia, en sabies treure energies.

No sé pas en quin moment em va venir al cap aquesta idea sobre tu: vas néixer a quarts de dues de la matinada del 4 de febrer del 1943, menys de quaranta-vuit hores després que l'exèrcit alemany es rendís a Stalingrad. L'endemà, 5 de febrer, tu dorms al bressol mentre Anne Frank continua escrivint al seu diari les cartes a la Kitty. I, de la seva germana Margot i del seu amic Peter, en diu això: «No són gens el que se'n diu “joves”. Tots dos són tan avorrits i tan callats. Et confessaré que jo no vull ser gens com la Margot. La trobo massa tova i indiferent. Es deixa convèncer per tothom i cedeix en tot».

A Anne Frank encara li quedava un any i mig de viure amagada en aquell annex d'Amsterdam que els nazis van acabar descobrint i després deportant tota la família. El nostre pare, el Liberto, ignorava el drama dels Frank; no sabia ni que existien. I mentre l'Anne dorm a l'amagatall d'Amsterdam, el papa surt al carrer joiós anunciant al veïnat que has arribat al món. «Tenim una nena! Tenim una nena!», crida el Liberto. Seguint la meua idea, tu havies nascut ja en temps diguem-ne «alliberats», perquè la derrota de Stalingrad és el començament del final del nazisme. Ja ho sé, ja ho sé! Em diràs que vas néixer a l'Espanya feixista que aguantaria quaranta anys més mentre tu anaves al col·legi de les Monges del Torí, sentint rondinar sor Alèstic i gaudint del somriure dolç de sor Manuela. I després, a l'Academia Barceloneta de «don Luis», on només podies parlar en català durant el *recreo* amb la mestra, la senyoreta Rosa.

No puc evitar-ho: a mi el 4 de febrer em du a pensar que, energèticament, pel fet de néixer al pis del carrer l'Alegria, tu t'havies alliberat de les pulsions de maldat que travessaven Europa. Amb tot, com de properes eren aquelles pulsions. El pis mateix del carrer l'Alegria, 27, on vens al món, no feia ni sis anys que havia estat bombardejat i destruït. La bomba, llançada pels avions de Mussolini el 29 de maig del 1937, va obrir un forat en forma de triangle invertit. Com gravitava encara el mal sobre els dies en què els nostres pares intentaven construir el seu futur. El Liberto i la Pilar et van engendrar l'abril del 1942 al cap de poc de casar-se, i la Pilar va sentir com et movies dintre seu durant el que quedava de primavera, d'estiu, de tardor i gairebé d'hivern. Mentre imagino la placidesa de què van gaudir el papa i la mama aquells mesos al carrer l'Alegria, no puc deixar de pensar en els centenars de milers d'homes i dones joves com ells, i de nenes com tu, que estaven sent torturats i assassinats. L'impuls d'aquesta associació d'idees m'arriba d'uns documents que trobo en un calaix del teu escriptori i que connecten amb aquells mesos del 1942: el Liberto i la Pilar, per poder casar-se el 19 d'abril, van haver de tramitar partides de naixement, la d'ell, datada el 10 de març, i la d'ella, el 20 de març. Just al cap de sis dies, el 26 de març, el diari de Joseph Goebbels revela que a Auschwitz no paren d'arribar trens carregats de jueus. S'estava aplicant la Solució Final decidida el 20 de gener a la Conferència de Wannsee.

Les sospites i les dades fan que Otto Frank, el pare de l'Anne, i home ben informat, decideixi buscar la manera de fugir o d'amagar-se amb la família. És el juliol del 1942. Tots van a

l'annex del 263 de Prinsengracht mentre tu continues dormint a dins de la mama, acaronada pel papa, tots dos protegits al carrer l'Alegria. El Liberto i la Pilar estaven envoltats per la maldat que manava a Barcelona i a tot Europa, però van aconseguir protegir-se'n en la vida privada.

Estic segur que el fet de néixer i créixer en aquell redós de pau del carrer l'Alegria et va donar energies per al futur. Et va fer més fàcil pensar i decidir millor des de tu mateixa. I segurament a mi també. Deunidó com vas saber aguantar per evitar la mala maror en espais de feina i de convivència, però poques vegades t'he vist sotmesa i obedient. Posant-ho tot plegat a la balança tindria més pes la part de la teva vida en què feies el que desitjaves fer.

Mai et vas fer enrere, més aviat tot el contrari, davant la perspectiva d'un vol a Calcuta, a Bombai, al Senegal, a Casablanca, a Xauen, a Damasc, a Hong Kong, a París, a Londres, a Budapest, a Praga, a Venècia, a Atenes. A tot Grècia i a les seves illes. A Míkonos sobretot, perquè, tot i saber que és la de més cridòria, és també la que més em sedueix. I després a Nova York. A Nova York tantes vegades: «New York, New York!». I sobretot —un altre sobretot— a Roma. I finalment, a Girona i a Berlín, els teus últims viatges. Berlín, el nostre últim viatge, l'estiu del 2019... I per què no dir el darrer, sí, però no pas l'últim? Els lingüistes em renyaran per aquest malabarisme, però, per a mi, últim equival a últim del tot. A ultimíssim. Té un sentit final i definitiu. I no sento això quan penso en tu i en el nostre viatge a Berlín. I dic que va ser el darrer. Perquè aquest mot, darrer, té, per a mi, una connotació d'expectació, d'expectativa i d'esperança.